

УДК 32:351.862

<https://doi.org/10.31652/2786-6068-2024-4-74-81>

Олег Рабенчук

кандидат історичних наук

e-mail: rabenchuk.oleg@vspu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0002-7330-6011>

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті аналізуються особливості організації єдиної системи європейської оборони, як частини системи національної безпеки країн ЄС. Розглянуто процес змін в архітектурі безпеки Європейського Союзу та питаннях зовнішньої політики і оборони після завершення холодної війни. Конкретизовано кроки, здійснені на шляху розроблення спільної зовнішньої політики і безпеки ЄС після Маастрихтського договору, відповідно до якого посилювати безпеку ЄС був покликаний інститут Спільної зовнішньої та безпекової політики. Охарактеризовано основні напрями оборонної політики Європейського Союзу визначені Амстердамським договором. Відмічено зміни механізму співпраці у сфері національної безпеки ЄС окреслені Ніщцьким договором.

У дослідженні зазначено, що повномасштабна війна рф в Україні змусила країни ЄС змінити політику національної безпеки і зміцнювати власні оборонні можливості після тривалого процесу розбросення. Вказано, що після початку війни в Україні питання колективної оборони та безпеки країн Європи стало домінуючим і у діяльності НАТО, який є гарантом територіальної оборони ЄС. Охарактеризовано особливості нової оборонної стратегії ЄС «Стратегічний компас», який логічно продовжив Глобальну стратегію Євросоюзу 2016 року. Автором зауважено, що у «Стратегічному компасі» рф визнається агресором проти сусідньої держави і становить загрозу європейській безпеці.

Зроблено висновок про потенціал пріоритетів і безпекової стратегії ЄС та НАТО та усвідомлення нагальної потреби організації гнучкої системи безпекової взаємодії для швидко й ефективного реагування на загрозу нападу на країни ЄС. Зазначено, що під впливом війни в Україні в ЄС виникає стратегічне зрушення позиції від «м'якої» до військової сили. Зауважено, що зовнішня політика ЄС десятиліттями передбачала взаємодію з іншими країнами на основі міжнародного права та економічних норм, однак нині виникла потреба посилення військової компоненти зовнішньої та безпекової політики, яка характеризується зрушенням на користь силових методів впливу.

Ключові слова: Європейський Союз, НАТО, національна безпека, колективна оборона, гібридні загрози.

Oleg Rabenchuk

FORMATION OF THE INSTITUTE OF NATIONAL SECURITY: THE EUROPEAN EXPERIENCE

The article analyzes the peculiarities of the organization of the unified European defense system, as part of the national security system of the EU countries. The process of changes in the security architecture of the European Union and issues of foreign policy and defense after the end of the Cold War is considered. The steps taken towards the development of the EU's common foreign and security policy after the Maastricht Treaty, according to which the institute of the Common Foreign and Security Policy was called to strengthen the security of the EU, are specified. The main directions of the defense policy of the European Union defined by the Treaty of Amsterdam are characterized. Changes in the mechanism of cooperation in the field of national security of the EU

© Рабенчук О.

outlined by the Nice Treaty were noted.

The study states that the Russian Federation's full-scale war in Ukraine forced EU countries to change their national security policies and strengthen their own defense capabilities after a long process of disarmament. It is indicated that after the start of the war in Ukraine, the issue of collective defense and security of European countries became dominant in the activities of NATO, which is the guarantor of the territorial defense of the EU. The features of the new EU defense strategy «Strategic Compass», which logically continued the Global Strategy of the European Union in 2016, are characterized. The author notes that in the "Strategic Compass" the Russian Federation is recognized as an aggressor against a neighboring state and poses a threat to European security.

A conclusion was made about the potential of EU and NATO priorities and security strategy and the awareness of the urgent need to organize a flexible system of security cooperation for a quick and effective response to the threat of an attack on EU countries. It is noted that under the influence of the war in Ukraine, a strategic shift in the EU's position from «soft» to military force is occurring. It was noted that the EU's foreign policy for decades provided for interaction with other countries on the basis of international law and economic norms, but now there is a need to strengthen the military component of the foreign and security policy, which is characterized by a shift in favor of forceful methods of influence.

Key words: European Union, NATO, national security, collective defense, hybrid threats.

Постановка проблеми. Проблема національної безпеки, з моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну у лютому 2022 р., стала однією з ключових у функціонуванні більшості держав сучасного світу і, найперше, у країнах Європейського Союзу (далі – ЄС), які мають спільний кордон із країною-агресором. Війна в Україні, загострення ситуації в інших регіонах світу призвели до зміни геополітичних реалій, що активізувало процеси та зацікавленість багатьох країн ЄС у зміцненні та розробці власних стратегій національної безпеки і оборони, які зазнають тепер істотних змін.

Європейський Союз як політичне об'єднання із розгалуженою мережею наднаціональних інститутів, функціонує на основі широкого спектру двосторонніх та багатосторонніх взаємин держав-учасниць. Європейськими країнами пройдено складний шлях узгодження різних сфер внутрішньої та зовнішньої політики, де були і періоди інтенсивної взаємодії, і періоди «євроскептицизму» [10, с. 117]. Але об'єднання провідних країн Європи відкрило перед ними можливості, завдяки яким ЄС став важливим учасником міжнародного дипломатичного життя з вагомою політичною та економічною роллю, підтримкою захисту прав людини, наданням гуманітарної допомоги, підтримкою миру та безпеки. ЄС має значний досвід у розбудові інституту національної безпеки у ході боротьби з багатьма викликами та загрозами його існуванню, який нині активно трансформується під впливом агресії РФ проти України, що стало головною проблематикою нашого дослідження.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Теоретичним підґрунтям роботи стали дослідження українських учених процесу й особливостей становлення та функціонування інституту національної безпеки країн Європейського Союзу. Серед них праці таких українських дослідників як Герасимчук Т., Войцехівський А., Бакумов О., Івасечко О., Цебенко О., Колюшко С. та ін. Однак питання розбудови державами-членами ЄС системи національної безпеки та колективної оборони і її трансформації в умовах повномасштабної війни РФ з Україною потребує постійної уваги як дослідників, так і широкого кола громадськості, оскільки в Україні сьогодні, в умовах війни, потрібне всебічне розуміння та врахування процесів, які відбуваються у ЄС та НАТО, що б максимально сприяло наближенню нашої держави до членства в цих організаціях для забезпечення національної безпеки і оборони України.

Мета статті. Мета дослідження полягає у аналізі особливостей становлення, функціонування та трансформації інституту національної безпеки і оборони країн Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Розвиток Європейського Союзу залежить від ряду

вагомих чинників, пов'язаних із розширенням кількості держав-членів ЄС, проблемами економічного плану та національної безпеки, організація якої є сьогодні одним із головних напрямів розвитку ЄС, у світлі загроз, які становить для об'єднаної Європи рф.

Власне ідея організації єдиної системи європейської оборони, як частини системи національної безпеки, виникла ще на початку 1950-х рр., однак реалізувати її не вдалося. Ця ідея продовжувала існувати й обговорювалася на різних етапах становлення ЄС, але далі декларацій справа не йшла. Дебати, які велися, торкалися важливих питань переосмислення завдань і ролі НАТО в Європі та світі, подальших взаємин між союзниками, перерозподілу фінансових потоків і витрат Альянсу, аналізу військового втручання у регіони, які не належали до юрисдикції НАТО. Західноєвропейський союз (далі – ЗЕС), утворений 1954 р. після Брюссельського договору 1948 р. і на який покладали певні надії у Європі, невдовзі опинився у затінку НАТО [14, с. 290].

Із завершенням холодної війни (1991 р.) відбуваються зміни в архітектурі безпеки Європейського Союзу і питання зовнішньої політики та оборони визнаються важливою складовою подальшої розбудови ЄС. Тож з середини 1990-х рр. ЄС здійснює важливі кроки на шляху розроблення спільної зовнішньої політики і безпеки, стаючи більш активним гравцем на міжнародній арені.

Усвідомлюючи необхідність вироблення стратегії подолання можливих майбутніх криз, ЄС інституціоналізує Європейську політику безпеки і оборони (далі – ЄПБО) з метою організації постійної військової архітектури та сил швидкого реагування. Завданням ЄПБО став розвиток цивільного і військового потенціалу ЄС для врегулювання кризових ситуацій та запобігання міжнародним конфліктам [14, с. 291].

Після Маастрихтського договору (1992 р.) почалася трансформація інституту Європейської політики безпеки і оборони на інститут Спільної зовнішньої та безпекової політики (далі – СЗБП) [7]. Цей договір передбачав можливість здійснення спільної оборонної політики ЄС та вперше вводить положення про те, що ЄС несе відповідальність за безпеку держав-учасниць. У договорі визначаються пріоритети ЄС у галузі оборони та окреслюється саме поняття безпеки. Крім того, проводиться чітке розмежування політики безпеки та зовнішньої політики, або оборонних і військових дій, які регламентуються діяльністю ЗЕС.

Відповідно до Маастрихтського договору СЗБП був покликаний захищати незалежність ЄС, його спільні цінності та основні інтереси; посилювати безпеку ЄС та держав-учасниць на міжнародній арені; зміцнювати і розвивати демократичні принципи та верховенство права з дотриманням прав людини і основних громадянських свобод [7].

Однак інноваційний характер Маастрихтського договору не змінив у достатній мірі механізм функціонування СЗБП. Внесені договором зміни на процедурному рівні, не змогли змусити країни ЄС діяти одностайно. Серед країн Європейського Союзу існувала розбіжність думок щодо майбутнього ЄС. З одного боку були прихильники переваги федеральної структури, де суспільні інститути мають значну вагу у питаннях безпеки та зовнішньої політики, з іншого – прихильники влади окремих держав-учасниць ЄС. Така позиція не сприяла узгодженій діяльності ЄС на міжнародній арені.

Основні напрями оборонної політики Європейського Союзу вперше чітко визначаються Амстердамським договором (1999 р.) [1]. Європейська Рада отримала право формувати спільну стратегію оборонної політики. Договір передбачав введення до Європейського Союзу ЗЕС. Також було запроваджено посаду Генерального секретаря Ради міністрів ЄС/Високого представника з питань спільної зовнішньої та безпекової політики.

Подальші цілі СЗБП та її роль Європейська Рада визначила у грудні 2003 р., ухваливши Європейську стратегію безпеки. Документ став доктриною зовнішньої політики ЄС, передбачаючи у крайніх випадках можливість застосування сили, однак без невизначеності у питанні превентивних дій.

Зміни механізму тіснішої співпраці у сфері безпеки для здійснення спільних дій у рамках СЗБП забезпечив Ніццький договір (2003 р.), який був покликаний захищати цінності

та інтереси Європейського Союзу [13]. Відповідно до Ніццького договору створюється Комітет з питань політики та безпеки, знаменуючи собою процес інституціоналізації політики безпеки та оборони ЄС та засвідчуючи готовність Європи реагувати на міжнародні кризові ситуації.

Однак питання спільної оборони ЄС не було вирішене і мова про створення європейської армії не йшла. Теоретично СЗБП може стати незалежним і самостійним, однак НАТО залишається основою колективної оборони Європи і відіграє важливу роль у регулюванні кризових ситуацій, які потрібно вирішувати Європейському Союзу [14, с. 297].

Оновлення доктрини та вироблення нової стратегії безпеки ЄС відбулось у 2016 р. з прийняттям Глобальної стратегії зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу (Глобальної стратегії Європейського Союзу). Зазначена стратегія була покликана підвищувати ефективність обороноздатності та безпеки ЄС, у тому числі за рахунок вдосконалення та збільшення озброєнь, співпраці між збройними силами держав-членів ЄС та в рамках НАТО, організації захисту цивільних осіб, управління імміграцією та ін. ЄС був зацікавлений у підтриманні світового порядку, в основі якого лежать загальні правила забезпечення глобальної стійкості [14, с. 297].

Основним джерелом небезпеки у Глобальній стратегії ЄС визначався тероризм, гібридні загрози, економічна нестабільність, ненадійність постачання енергоносіїв, кліматичні зміни. Документ передбачав заходи ЄС із сприяння підтримки миру у разі виникнення збройного конфлікту, який ніс загрозу для національної безпеки. Головний акцент при цьому робився на міжнародному партнерстві та різнобічному політичному врегулюванні шляхом укладання всеосяжних угод у разі виникнення глобального конфлікту.

Незважаючи на те, що в цілому безпека Європейського Союзу базується на участі в НАТО, ЄС був налаштований на покращення своєї спроможності щодо посилення власного оборонного потенціалу. На момент прийняття Глобальної стратегії ЄС лідерами Європи усвідомлювалася необхідність забезпечення стратегічної автономії та мати змогу самостійно захищати свої кордони, поліпшувати рівень внутрішньої взаємодії з питань колективної військової оборони, своєчасно реагувати на зовнішні кризи, не надто покладаючись на США [14, с. 299].

Як ми зауважили вище, у стратегії зовнішньої політики та політики безпеки ЄС міжнародний тероризм вважався однією з головних загроз безпеці Євросоюзу. При цьому у планах боротьби з ним ЄС надавав перевагу саме мирним методам, а не поліцейським та військовим операціям чи ліквідації матеріальної і фінансової бази терористичних організацій. Важливе місце у безпековій та оборонній політиці ЄС відводилося боротьбі з пропагандою насильницького екстремізму, посиленій роботі у сфері молодіжної політики та освітній і культурній галузі.

Серед актуальних питань національної безпеки, які також відображені у безпековій стратегії Європейського Союзу, виокремлювалася проблема безпеки кіберпростору. При розбудові європейської безпеки особлива увага надавалася організації оперативної, технічної та політичної співпраці у сфері кібербезпеки як між державами-членами ЄС, так і іншими країнами [12, с. 117]. Ключовими партнерами тут, природньо, виступали США та країни НАТО. Однак для ЄС мав значення процес налагодження і державно-приватного партнерства, оскільки для формування загальної культури кібербезпеки, покращення готовності до можливих атак та збоїв у кіберпросторі визнавалася важливою будь-яка співпраця та обмін інформацією між країнами-членами ЄС, громадянськими інститутами та приватними особами [5, с. 43].

З огляду на події останніх років, як до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, так і після нього, у ЄС все більшої актуальності набувала проблема енергетичної безпеки. Хоча для Євросоюзу проблема доступного і стабільного постачання енергоносіїв та забезпечення власної енергетичної безпеки була одним з пріоритетів безпекової політики, багато країн ЄС виявилися залежними від енергоносіїв та політики країни-агресора і були змушені у терміновому порядку шукати нові шляхи їх постачання.

З новою силою перед ЄС постало питання диверсифікації можливостей вироблення власної енергії та обрання постачальників і маршрутів постачання енергоресурсів, особливо у газовій сфері. Співробітництво з США належить до пріоритетних напрямів, хоча США не вказується безпосередньо в європейській безпековій стратегії як один із головних стратегічних партнерів у галузі енергетики [5, с. 43].

Довгий час потенціал ЄС визначався в основному у політичному та економічному плані. У військовому плані цей потенціал мав бути основою забезпечення діяльності блоку НАТО, залишаючи осторонь реалізацію військових можливостей країн ЄС. Виходячи з реалій війни в Україні, зміну світової геополітичної ситуації і формування нової «вісі зла» Європейський Союз і НАТО почали активно проводити політику зміцнення важливих оборонних сил і засобів.

Європейський Союз має власний досвід формування збройних сил. Ще у 2004 р. в ЄС виник план створення національних і багатонаціональних «тактичних груп», кожна з яких мала налічувати 1500 військовослужбовців. Цей план став одним із основних напрямів Європейської політики безпеки і оборони. Вже довгий час ЄС розпоряджається військовими силами і засобами, здатними виконувати завдання і реагувати на кризові ситуації у будь-якій частині світу, однак, для реалізації потенціалу зазначених тактичних груп потрібні цивільно-військова координація та політична воля [14, с. 312].

З розширенням агресивної політики рф змінюється логіка і стратегія дій як НАТО, який є гарантом територіальної оборони Європи, так і власне країн ЄС, які нарощують оборонні спроможності, щоб бути кращим партнером Альянсу і мати можливість діяти самотужки у разі виникнення зовнішньої загрози. Повномасштабне військове вторгнення рф в Україну змусило країни ЄС змінити політику національної безпеки і зміцнювати власні оборонні можливості після тривалого процесу роззброєння. Європа не була готова до війни високої інтенсивності, з мобілізацією сотень тисяч осіб та використанням величезної кількості озброєнь і техніки, які потребують постійного поповнення. Багато країн ЄС почали збільшувати витрати на оборону, активно переозброюватися та нарощувати виробництво зброї, зміцнюючи військовий потенціал НАТО і власну безпеку й обороноздатність [11].

Важливим аспектом посилення національної безпеки, спроможності до колективної оборони та координації дій країн ЄС стала інтенсифікація навчань НАТО та партнерів Альянсу на території Європейського Союзу, особливо у його північно-східній частині. Регулярні навчання НАТО та підрозділів збройних сил США на східному фланзі НАТО почалися з 2010 р., аж через два роки по тому, як рф вторглася у Грузію [3].

У країнах Балтії проводилися щорічні тренування Saber Strike, які через декілька років трансформувалися в колективну оборону східного флангу. У 2018 р. у програмі цих тренувань взяли участь 18 тис. військовослужбовців з 19 країн. Перші за останні декілька десятиліть масштабні навчання військових підрозділів США на території Європи Defender-Europe було проведено у 2020 р., в рамках яких відпрацьовувалося перекидання багатотисячних військ разом з технікою із США до Сувальського коридору [3].

До 2014 р. основною метою навчань НАТО було відпрацювання можливості ефективного врегулювання кризових ситуацій та тренування окремих видів військ. Однак після анексії Криму рф акценти змінюються і головною метою навчань НАТО стає колективна оборона. Недавні наймасштабніші з 1988 р. навчання НАТО Steadfast Defender 2024, із залученням 90 тисяч військовослужбовців, включали симуляцію сценарію конфлікту з «майже рівним супротивником». Метою навчань стало відпрацювання виконання оборонних планів з детальним описом відповіді НАТО на атаку рф. Альянс у своєму повідомленні не згадував рф, однак у його ключовому стратегічному документі рф визначалась як найбільш пряма та значна загроза для країн НАТО [3].

Реагуючи на безпекові виклики у Європі та світі Європейський Союз змушений переглядати на офіційному рівні свої підходи щодо здійснення спільної політики безпеки й оборони і затверджує «Стратегічний компас» (2022 р.), який логічно продовжив Глобальну стратегію Євросоюзу 2016 року [6, с. 93]. «Стратегічний компас» формулює цілі, завдання та

план дій Європейського Союзу на період до 2030 р. для забезпечення безпеки держав-членів ЄС, виходячи з актуальних загроз у сфері безпеки як у самій Європі, так і навколо неї. Робота над цією оборонною стратегією велась з 2020 р. і на завершальному етапі, з початком повномасштабної війни в Україні, зазнала істотних змін [8, с. 93; 98].

«Стратегічний компас» став першою спільною стратегією ЄС у сфері оборони й безпеки і поставив за мету підвищення стратегічної автономності та обороноздатності Євросоюзу. Його основні пріоритетні кроки були визначені у чотирьох блоках: «Діяти», «Убезпечити», «Інвестувати», «Співпрацювати з партнерами». У термін до 2025 р. задекларовано створення Сил швидкого реагування чисельністю до 5 тис. осіб для різних типів криз, але не як спільну європейську армію, а для більш тісної співпраці у сфері оборони [8, с. 95].

За задумом країн ЄС «Стратегічний компас» є втіленням амбітної стратегії Європейського Союзу у сфері безпеки й оборони. Він покликаний допомагати виробленню спільної оцінки стратегічного середовища та різного роду загроз і викликів і їх наслідків для ЄС; поліпшувати узгодженість дій у безпековій та оборонній галузях; створенню нових методик для покращення здатності колективного захисту безпеки громадян ЄС та самого Союзу; визначати чіткі критерії оцінки досягнутих результатів.

Документом передбачене зміцнення стратегічного партнерства ЄС з НАТО, ООН, ОБСЄ, АС і АСЕАН та розширення співпраці з двосторонніми партнерами зі спільними з ЄС цінностями й інтересами, а саме: США, Канадою, Великою Британією, Норвегією, Японією [8, с. 97].

Серед спектру загроз, які становлять небезпеку для Європейського Союзу у документі названо нестабільність, конфлікти, постійний ризик терористичної діяльності та нападів, гібридні загрози, зростання економічного суперництва між світовими державами, зміна клімату та ін. Якщо у початкових проектах оборонної стратегії ЄС не було чіткого визначення його потенційного противника, то тепер, у «Стратегічному компасі», рф визнається агресором проти сусідньої держави і становить загрозу європейській безпеці [8, с. 98].

Повномасштабна війна рф в Україні засвідчила необхідність докорінної зміни європейської та міжнародної системи безпеки і матиме довгострокові наслідки у процесі розбудови міжнародної геополітики [4, с. 134]. Після її початку питання колективної оборони та безпеки країн Європи стало домінуючим і у діяльності НАТО [2, с. 67]. І ЄС, і НАТО все більше усвідомлюють нагальну потребу організації гнучкої системи безпекової взаємодії, яка дозволить швидко й ефективно реагувати на загрозу нападу на країни ЄС. Україні сьогодні, в умовах війни, потрібне максимальне використання усіх наявних і створення нових можливостей співпраці з ЄС і НАТО, які б максимально наближали нашу державу до членства в них [9, с. 35].

Висновки. Сьогоднішні безпекові процеси, які проходять в ЄС, перебувають у стані динамічних змін та трансформації. Активізація зміцнення національної безпеки відбувається через вплив провідних країн ЄС, зокрема, Франції і Німеччини, які є прихильниками колективної та автономної системи безпеки і оборони Європейського Союзу. Під впливом війни в Україні в ЄС виникає стратегічне зрушення позиції від «м'якої» до військової сили. Зовнішня політика ЄС десятиліттями передбачала взаємодію з іншими країнами на основі міжнародного права та економічних норм. Нині виникла потреба посилення військової компоненти зовнішньої та безпекової політики, яка характеризується зрушенням на користь силових методів впливу.

У силовому руслі проходить трансформація Спільної зовнішньої та безпекової політики. ЄС на військову організацію не перетворюється і не відмовляється від НАТО як головного гаранта безпеки країн Європи, однак відбувається збільшення воєнних витрат, виробництва зброї, інтенсифікація воєнних навчань, можливе посилення військової присутності ЄС в інших регіонах, зокрема, Україні. СЗБП активізує політичну роль ЄС у сфері вирішення конфліктів і криз та допомагає конкретизувати роль ЄС як глобального

політичного актора. Поставши перед спільними проблемами безпеки, ЄС і НАТО мають всебічно розвивати практичне співробітництво і зробити своє партнерство всеосяжним в умовах загрози збройної агресії з боку РФ.

Список використаних джерел:

1. Амстердамський договір від 1 травня 1999 р. URL: https://vue.gov.ua/Амстердамський_договір_1997 (дата звернення: 30.06.2024).
2. Артёмов І. Виклики збройної агресії як каталізатор перезавантаження зовнішньої політики України. *Міжнародний науковий вісник : зб.наук.пр. /ред.кол. І.Вовканич та ін.* Вип.1-2. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. С.67.
3. Бідочко І. Військові навчання НАТО – репетиція третьої світової: як російська пропаганда реагує на Steadfast Defender 2024. *MediaSapiens*, 2024. 25 січня. URL: <https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplivi/post/34058/2024-01-25-viyskovi-navchannya-nato-repetytsiya-tretoi-svitovoi-yak-rosiyska-propaganda-reaguie-na-steadfast-defender-2024/> (дата звернення: 30.06.2024).
4. Войціховський А. В., Бакумов О. С. Збройна агресія російської федерації проти України як загроза системі колективної безпеки. *Право і безпека*. 2023. № 1 (88). С. 134-145.
5. Вороненко І. В., Клименко Н. А. Інноваційний розвиток в умовах цифровізації : оцінка та пріоритети. *Економіка та держава*, 2022. №2. С. 38-45.
6. Герасимчук Т. Ф. Солідарність Європейського Союзу з Україною у протидії російській збройній агресії : безпековий чинник. *Науковий журнал «Регіональні студії»*, 2023. №32. С. 91-102.
7. Договір заснування Європейської Спільноти (Маастрихт, 7 лютого 1992 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (дата звернення: 30.06.2024).
8. Івасечко О., Цебенко О. Нова оборонна стратегія ЄС «Стратегічний компас» як відповідь на сучасні гібридні загрози URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/247/6955/14479-1?inline=1> (дата звернення: 30.06.2024).
9. Колюшко С. Г. Трансформація політики НАТО щодо України в контексті російсько-української війни. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*, 2023. №15. С. 33-37.
10. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини / за ред. Т.Л. Сироїд. Харків, 2018. 292 с.
11. НАТО залишатиметься основою європейської безпеки – Боррель. *Укрінформ*. 2023. 19 лютого. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3672094-nato-zalisatimetsa-osnovou-evropejskoi-bezpeki-borrel.html> (дата звернення: 30.06.2024).
12. Нікітенко В. О., Васильчук Г. М., Мержинський Є. К. Мережева економіка як чинник підвищення ефективності цифровізації у контексті еволюції цифрового суспільства від 1G ДО 5G. 2022. *Humanities studies*, 2022. №10 (87). С. 112-121.
13. Ніццький договір про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, Договорів про заснування Європейських Співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів від 1 лютого 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_261#Text (дата звернення: 30.06.2024).
14. Право Європейського Союзу. Харків : Право, 2019. 442 с.

References:

1. Amsterdamskyi dohovir vid 1 travnia 1999 r. [Treaty of Amsterdam dated May 1, 1999]. Retrieved from: https://vue.gov.ua/Amsterdamskyi_dogovir_1997 [in Ukrainian].
2. Artyomov, I. (2019). Vyklyky zbroinoi ahresii yak katalizator Perezavantazhennia zovnishnoi polityky Ukrainy. [Provocations of armed aggression as a catalyst for restarting Ukraine's foreign policy]. *Mizhnarodnyy naukovyy visnyk : zb.nauk.pr. /red.kol. I.Vovkanych ta in.* 1-2. Uzhhorod: DVNZ «UzhNU». 67 s.
3. Bidochko, I. (2024). Viyskovi navchannia NATO – repetytsiia tretoi svitovoi»: yak rosiiska propahanda reahuie na Steadfast Defender [NATO Military Exercises - Rehearsal for the Third World War: How Russian Propaganda Responds to Steadfast Defender 2024]. *MediaSapiens*. Retrieved from: <https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplivi/post/34058/2024-01-25-viyskovi-navchannya-nato-repetytsiya-tretoi-svitovoi-yak-rosiyska-propaganda-reaguie-na-steadfast-defender-2024/> [in Ukrainian].

4. Voitsikhovsky, A. V. & Bakumov, O. S. (2023). Zbroina ahresiia rosiiskoi federatsii proty Ukrainy yak zahroza systemi kolektyvnoi bezpeky. [Armed aggression of the Russian Federation against Ukraine as a threat to the system of collective security]. *Pravo i bezpeka*. 1(88). 134-145 [in Ukrainian].
5. Voronenko, I.V. & Klymenko, N.A. (2022). Innovatsiinyi rozvytok v umovakh tsyvrovizatsii: otsinka ta priorytety. [Innovative development in conditions of digitalization: assessment and priorities]. *Ekonomika ta derzhava*. 2. 38-45 [in Ukrainian].
6. Gerasimchuk, T. F. (2023). Solidarnist Yevropeiskoho Soiuzu z Ukrainoiu u protydii rosiiskii zbroinii ahresii: bezpekovy chynnyk. [Solidarity of the European Union with Ukraine in countering Russian armed aggression: a security factor]. *Naukovyy zhurnal «Rehional'ni studiyi»*. 32. 91-102 [in Ukrainian].
7. Dohovir zasnuvannia Yevropeiskoi Spilnoty. [Treaty establishing the European Community] (Maastricht, February 7, 1992). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text [in Ukrainian].
8. Ivasechko, O. & Tsebenko, O. Nova oboronna stratehiia YeS «Stratehichniy Kompas» yak vidpovid na suchasni hibrydni zahrozy. [The new EU defense strategy «Strategic Compass» as a response to modern hybrid threats]. Retrieved from: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/247/6955/14479-1?inline=1> [in Ukrainian].
9. Kolyushko, S. G. (2023). Transformatsiia polityky NATO shchodo Ukrainy v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny. [Transformation of NATO's policy towards Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian war]. *Visnyk student-s'koho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylya Stusa*. 15. 33-37 [in Ukrainian].
10. Mizhnarodne publichne pravo. Mizhnarodnyi zakhyst prav liudyny. (2018). [International public law. International protection of human rights]. za red. T.L. Syroyid. Kharkiv [in Ukrainian].
11. NATO zalyshatymetsia osnovoiu yevropeiskoi bezpeky – Borrel. (February 19. 2023). [NATO will remain the basis of European security – Borrell]. *Ukrinform*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3672094-nato-zalisatymetsia-osnovou-evropejskoi-bezpeki-borrel.html> [in Ukrainian].
12. Nikitenko, V. O., Vasylchuk, H. M. & Merzhynskyi E. K. (2022). Merezheva ekonomika yak chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti tsyvrovizatsii u konteksti evoliutsii tsyvrovoho suspilstva vid 1G DO 5G. [Network economy as a factor of increasing the efficiency of digitalization in the context of the evolution of digital society from 1G TO 5G]. *Humanities studies*. 10(87). 112-121 [in Ukrainian].
13. Nittskyi dohovir pro vnesennia zmin ta dopovnen do Dohovoru pro Yevropeyskyi Soiuz, Dohovoriv pro zasnuvannia Yevropeyskykh Spivtovarystv ta deiakykh poviazanykh z nymy aktiv vid 1 liutoho 2003 r. [The Treaty of Nice on Amendments and Additions to the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and some related acts dated February 1, 2003]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_261#Text [in Ukrainian].
14. Pravo Yevropeiskoho Soiuzu. (2019). [Law of the European Union]. *Pravo*. Kharkiv: 442 s. [in Ukrainian].